

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Agaty Katarzyny Draszkiewicz

**pt. *Doświadczenia nauczycieli w realizacji podstawy programowej
wychowania przedszkolnego***

przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Kingi Kuszak, prof.UAM

oraz promotora pomocniczego dr Anny Mazurowskiej

Poznań 2024

Ogólna ocena rozprawy

Przedłożona do oceny dysertacja doktorska stanowi wartościowe pod względem merytorycznymi i metodologicznym studium teoretyczno-empiryczne poświęcone doświadczeniom nauczycieli w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego.

Pragnę podkreślić, że wybór tematu rozprawy zasługuje na pochwałę, bowiem sposoby pełnienia roli nauczyciela oraz wypełniania przez niego coraz bardziej złożonych, komplikujących się funkcji i zadań sprowadzających się do zespołu czynności, których wykonanie prowadzi do realizacji celów systemu oświaty to zagadnienia priorytetowe w toczącej się dyskusji, dotyczącej zmiany przedszkola i szkoły oraz roli nauczyciela. Obecnie w przestrzeni debat oświatowych coraz mocniej akcentowana jest wizja nowoczesnej oświaty opierającej się na teorii społecznego konstrukttywizmu, której korzeni można poszukiwać już w pracach filozofów, m.in. Meada, Tittgensteina, Harrego oraz psychologów – Wygotskiego i in. Konstrukttywizm społeczny staje się teoretycznym podłożem zmian roli nauczyciela, akcentowanym również w wielu pracach pedeutologicznych (A.A. Kotusiewicz, M. Kwiatkowska, J. Szempruch, R. Pachociński i in.). Wiąże się to z wzrastającą złożonością społecznych warunków lokalnych, regionalnych i globalnych oraz koniecznością kształcenia młodych pokoleń do życia w demokracji i współpracy, a także do rozumienia świata oraz odpowiedzialnego kierowania sobą w tym świecie.

Z oddziaływaniem nauczyciela dziecko styka się już w przedszkolu. Na tym etapie nauczyciel pełni wiele funkcji wychowawczych, opiekuńczych, dydaktycznych, środowiskowych i badawczych, z których wynikają zadania przedszkola. Sprowadzają się one m.in. do tworzenia w przedszkolu warunków sprzyjających rozwojowi dzieci, zgodnie z obowiązującą podstawą programową. W realizacji tych zadań istotną rolę pełnią między innymi nabywane przez nauczyciela doświadczenia.

Operowanie kategorią doświadczeń nauczycieli wymaga konfrontacji w przestrzeni, gdzie wartościowanie dokonań wymaga odnoszenia się do wielu elementów, m.in. okoliczności życia nauczyciela i cech środowiska. Stąd też cenne jest podjęcie badań dotyczących problematyki doświadczeń nauczycieli, nie tylko z punktu widzenia poznawczego, ale przede wszystkim z punktu widzenia praktyki współczesnego przedszkola, w którym nauczyciel uznawany jest za ważny czynnik sukcesów wychowawczych i edukacyjnych dzieci.

Podjęta w dysertacji tematyka mimo, że jest powszechnie znana i analizowana przez wielu badaczy, to nadal wymaga nowych opracowań i dociekań empirycznych, uwzględniających pojedyncze historie, rekonstrukcję narracji osób badanych, przedstawianie ich ocen, opinii i doświadczeń oraz wskazywania znaczeń. Potrzebuje osobistych przeżyć spotkania, uważnej refleksji, krytycznego przemyślenia i realnych przejawów obecności nauczyciela jako osoby znaczącej w biografii dziecka przedszkolnego.

Stąd też przedstawiona do oceny dysertacja jest ważnym krokiem do wypełnienia refleksji naukowej nad doświadczeniami nauczycieli przedszkola w realizacji podstawy programowej, popartej aktualnymi ustaleniami empirycznymi, uwzględniającymi analizę narracji nauczycieli. Dostarcza ona wiele cennych informacji na podjęty temat, co rodzi potrzebę szerokiego upowszechnienia wyników przeprowadzonych badań w środowisku akademickim oraz wśród osób kreujących zmiany w polskiej oświacie na poziomie przedszkolnym. Autorka proponuje samodzielny i dojrzały naukowo sposób analizy i interpretacji zebranego materiału empirycznego.

Rozprawa wpisuje się w obszar pedeutologii i pedagogiki przedszkolnej, a podejmowane problemy mają szczególne znaczenie dla wychowania przedszkolnego. Powyższe aspekty nadają ocenianej pracy doktorskiej wysokie walory poznawcze i aplikacyjne, wnosząc cenne konstatacje do praktyki edukacyjnej związanej z funkcjonowaniem nauczyciela przedszkola.

Struktura pracy

Przedłożona do zaopiniowania rozprawa liczy 462 strony, ma prawidłową, przejrzystą strukturę typową dla opracowań teoretyczno-empirycznych. Zawiera wstęp, część teoretyczną (rozdziały 1-2), metodologiczną (rozdziały 3-4) oraz empiryczną (rozdział 5) i podsumowanie. Dobrze dobrana bibliografia obejmuje pozycje zwarte, artykuły naukowe, źródła internetowe polskie i obcojęzyczne oraz akty prawne. Literaturę źródłową można zakwalifikować do pedagogiki w tym pedagogiki, pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz psychologii. Należy podkreślić aktualność prezentowanych treści i ich znaczenie w konceptualizacji badań własnych. Poszczególne części pracy mają rozwiniętą strukturę wewnętrzną, co świadczy o starannym przemyśleniu omawianej tematyki.

Uwagi szczegółowe

Już we wstępie widać dobre przygotowanie Autorki do napisania rozprawy dotyczącej zapowiedzianej w tytule problematyki. Doktorantka poprawnie zdefiniowała cel podjętych badań i zarysowała pole problemowe. Zawarty tu przegląd zawartości treściowej pracy pozwala zorientować się w kolejności podejmowanych analiz oraz sygnalizuje ich znaczenie dla teorii i praktyki pedagogicznej.

Pierwsze dwa rozdziały dysertacji tworzą teoretyczne ramy podjętych badań. Treści te w mojej ocenie świadczą o dobrych kompetencjach merytorycznych Autorki, która w rozdziale pierwszym poprawnie zaprezentowała działanie nauczyciela przedszkola na przykładzie teorii konstruktywistycznych. W podrozdziale 1.1. pt *Nauczyciel wychowania przedszkolnego – pojęcia zadania i funkcje nauczyciela* na podstawie analizy wybranej literatury poprawnie sformułowała definicję nauczyciela wychowania przedszkolnego (s. 11), a następnie omówiła jego główne zadania i funkcje. Nasuwa mi się tutaj uwaga, że zawsze zadania nauczyciela wynikają z jego funkcji, a nie odwrotnie, więc warto taki tok analiz zachować i krytycznie oceniać dostępną literaturę. Nie jest tak, jak pisze Autorka na s. 12 powołując się na Feiner i Went: *Zadania nauczyciela zobowiązują go do planowania i organizowania procesu edukacyjnego...*, bo to z funkcji dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej itd. wynikają poszczególne zadania nauczyciela, w tym planowanie procesu wychowawczo-dydaktycznego w przedszkolu.

W kolejnych podrozdziałach Doktorantka kompetentnie scharakteryzowała nauczyciela jako twórcę środowiska uczenia się opartego na doświadczeniu dziecka, na przykładzie teorii rozwoju poznawczego Jeana Piageta (rozdz. 1.2.), a następnie działania nauczyciela

przedszkola jako organizatora doświadczeń społecznych dzieci w teorii Lwa S. Wygotskiego (rozdz. 1.3.) oraz jako partnera współuczestniczącego w procesie uczenia się dzieci na przykładzie teorii Jerome S. Brunera (rozdz. 1.4.). Koncepcję S. Brunera słusznie rozwinęła w kolejnych podrozdziałach analizując wychodzenie poza dostarczone informacje i transfer wiedzy, procedury nauczania-uczenia się przez odkrywanie, rolę myślenia intuicyjnego, rozwój motywacji do uczenia się i zainteresowania nauką, problematykę dojrzałości szkolnej i programu nauczania.

Podobnie właściwy jest sposób narracji przyjęła Doktorantka w rozdziale drugim rozprawy, dotyczącym założeń podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Skoncentrowała się na omówieniu pojęcia podstawy programowej i podobnie jak w rozdziale 1. poprawnie opracowała na potrzeby pracy doktorskiej własną definicję tej kategorii pojęciowej.

W części teoretycznej dysertacji Autorka odpowiednio zdefiniowała poszczególne kategorie i przedstawiła wybrane teorie, prawidłowo zidentyfikowała oraz wyjaśniła omawiane zjawiska i problemy, umiejętnie posługując się terminologią z podjętej dziedziny. Wykazała się umiejętnością nie tylko adekwatnego doboru literatury przedmiotu i pogłębionej jej analizy, ale także wysokimi kompetencjami w zakresie syntezy i wnioskowania. Dlatego tekst ten jest przejrzysty i konkretny, stanowi solidne podstawy do konceptualizacji badań i analiz empirycznych. Prowadzone w tej części rozważania stały się podstawą wyboru strategii jakościowej w podjętych przez Autorkę badaniach.

Oceniając tę część rozprawy doktorskiej sugeruję Autorce, by podczas przygotowania pracy do druku, na co z całą pewnością ona zasługuje, zlikwidowała pojawiające się usterki w postaci cytowań różnych teorii za innymi autorami, nawet jeżeli są to niekwestionowane autorytety naukowe, a w to miejsce wprowadziła odniesienia do twórców teorii. Należy usunąć również usterki redakcyjne.

W kolejnym, trzecim rozdziale Autorka zawarła podstawy metodologiczne badań własnych. Poprawnie sformułowała przedmiot i cel badań oraz uzasadniła potrzebę ich przeprowadzenia. Przedmiotem badań uczyniła elementy doświadczeń nauczycieli w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Trafnie sformułowała siedem pytań inicjujących poszukiwania badawcze. Zastosowała metodę wywiadu narracyjnego Fritza Schütze. Przeprowadziła 54 wywiady w 47 instytucjach – 34 przedszkolach publicznych, 5 przedszkolach niepublicznych, 7 publicznych szkołach podstawowych i 1 niepublicznej szkole podstawowej zlokalizowanych na terenie 24 miast i 11 wsi. Pozwoliło to zebrać wartościowy merytorycznie materiał badawczy. Na podkreślenie zasługuje duży nakład pracy włożony w

gromadzenie materiału badawczego. W rozdziale tym, podobnie jak w poprzednim, Doktorantka niepotrzebnie odwołuje się do opisów metody badań Fritza Schütze z tzw. drugiej ręki np. za Kazimierską (s 79 i in.), Rokuszewską-Pawełek (s. 81, 88 i in.) i innymi, zamiast sięgać do dostępnych prac autorskich twórcy metody. W rozdziale czwartym Autorka poprawnie opisała tok postępowania interpretacyjnego zgromadzonego materiału empirycznego. Kompetentnie przedstawiła procedurę analityczną wykorzystaną przy opracowaniu zgromadzonych materiałów.

Wyniki badań jakościowych zawarte są w rozdziale piątym. Zanim przejdę do oceny poszczególnych elementów rozdziału 5. pragnę zwrócić Doktorantce uwagę na jego spis treści. W obecnej formie zawiera on wiele niepotrzebnych powtórzeń, które należy zlikwidować w przypadku przygotowania publikacji do druku, np. jeżeli podrozdział 5.1. nosi tytuł *Elementy doświadczeń nauczyciel w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego w zakresie wzbudzania zainteresowań i ciekawości poznawczej dzieci*, to we wszystkich kolejnych podporządkowanych mu podrozdziałach 5.1.1.-5.1.3. należy usunąć powtarzający się zapis „...w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego w zakresie wzbudzania zainteresowań i ciekawości poznawczej dzieci”. Podobna uwaga dotyczy podrozdziału 5.2. pt. *Elementy doświadczeń nauczycieli w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego w zakresie organizowania aktywności zadaniowej, podczas której dzieci prezentują dotychczasową wiedzę, umiejętności i doświadczenia*. W podrozdziałach 5.2.1.-5.2.3. należy usunąć powtarzający się zapis „... w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego w zakresie organizowania aktywności zadaniowej, podczas której dzieci prezentują dotychczasową wiedzę, umiejętności i doświadczenia”. Analogicznie w podrozdziałach 5.3.1.-5.3.3. warto usunąć powtórzenia „...w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego w zakresie tworzenia warunków do doskonalenia przez dzieci nowych doświadczeń podczas działań badawczych”, w rozdziałach 5.4.1.-5.4.3. „... w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego w zakresie tworzenia sytuacji problemowych, pozwalających na stosowanie i rozwijanie zdobytej wiedzy, umiejętności i doświadczeń”, w rozdziałach 5.5.1.- 5.5.3. „... w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego w zakresie tworzenia sytuacji, podczas których dzieci prezentują swoje pomysły i poglądy”, a w 5.6.1.-5.6.2.3. zapis „... w zakresie wsparcia od: kuratorów oświaty, organów prowadzących i placówek doskonalenia nauczycieli w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego.

Oceniając zawartość rozdziału piątego warto podkreślić, że Autorka poprawnie przeprowadziła proces analizy zgromadzonego materiału empirycznego, ukazując elementy

doświadczeń nauczycieli w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Identyfikowane doświadczenia nauczycieli różnicowane były przez typ środowiska pracy badanych (wiejskie, miejskie), typ placówki (przedszkola publiczne i niepubliczne, publiczne szkoły podstawowe, niepubliczna szkoła podstawowa) oraz stopień awansu zawodowego (nauczyciel stażysta, kontraktowy, mianowany, dyplomowany). Analizie poddała wypowiedzi badanych, którzy rekonstruując zdarzenia opowiadali o różnych sytuacjach, koncentrując się na aspektach istotnych – z ich punktu widzenia – dla realizacji podstawy programowej. Zaprezentowała obszary tematyczne, które zidentyfikowała w toku prowadzonych analiz eksploracyjno-interpretacyjnych. Należą do nich: wzbudzanie zainteresowań i ciekawości poznawczej dzieci (rozd. 5.1.), organizowanie aktywności zadaniowej, podczas której dzieci prezentują dotychczasową wiedzę, umiejętności i doświadczenia (rozd. 5.2.), tworzenie warunków do doskonalenia nowych doświadczeń podczas działań badawczych (rozd. 5.3.), tworzenie sytuacji problemowych pozwalających na stosowanie i rozwijanie zdobytej wiedzy, umiejętności i doświadczeń (rozd. 5.4.), tworzenie sytuacji, w których dzieci prezentują swoje pomysły i poglądy (rozd. 5.5.) oraz otrzymywanie wsparcia od kuratorów oświaty, organów prowadzących i placówek doskonalenia nauczycieli (rozd. 5.6.). Cytując odpowiednie fragmenty wypowiedzi badanych trafnie wyeksponowała powtarzające się w narracjach kategorie.

Narracja prowadzona w tym rozdziale odzwierciedla interesujący i wartościowy poznawczo materiał empiryczny oraz duże zaangażowanie Autorki, z którym zanurzyła się w codzienność badanych zjawisk. Zgadza się z logiką i sposobem prowadzenia narracji oraz z uznaniem odnosząc się do poziomu prowadzonych analiz i konkluzji. Mocną stroną tej części rozprawy jest również osadzenie wyników badań w strukturach wiedzy już ugruntowanej i opisanej w literaturze przedmiotu. Świadczy to nie tylko o umiejętności Doktorantki w zakresie dokonywania gruntownych analiz, ale także o wartości samych badań.

W rozdziale 5.7. (nie w rozdziale 6 – pomyłka w spisie treści) Doktorantka zawarła podsumowanie, wnioski i propozycje rozwiązań dla nauczycieli w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Stanowią one autorski wkład w identyfikację procesów strukturalnych biografii indywidualnych i procesów zbiorowych nauczycieli przedszkoli. Autorka zrealizowała założone cele, a konkluzje i trafne rekomendacje są tego najlepszym potwierdzeniem. Przeprowadzone przez nią analizy świadczą o dojrzałości naukowej.

Zdarzają się w dysertacji potknięcia, które nie powinny powtarzać się, gdyby Doktorantka w przyszłości publikowała omówienie wyników badań w formie książkowej lub

w cyklu artykułów. W tekście składanym do druku warto zadbać o warsztat pisarski i jego stronę techniczną.

Konkluzja

Stwierdzam, że dysertacja mgr Agaty Katarzyny Draszkiewicz odpowiada standardom stawianym pracom doktorskim, stanowi spójną całość o poprawnej, usystematyzowanej i logicznej strukturze. Dowodzi dobrej znajomości podjętej problematyki badawczej i opanowaniu przez Doktorantkę warsztatu naukowego. Rozprawa ta stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego problemu badawczego oraz wnosi nową wiedzę do pedagogiki przedszkolnej i pedeutologii. Może stanowić wartościową inspirację do dalszych poszukiwań badawczych dotyczących funkcjonowania nauczyciela przedszkola, zwłaszcza w kontekście realizacji podstawy programowej.

Biorąc pod uwagę całość przedstawionej do recenzji pracy pt. *Doświadczenia nauczycieli w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego* stwierdzam, że spełnia ona warunki stawiane rozprawom doktorskim określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki Dz.U. 2003 Nr 65, poz. 595 z późn. zm. w związku z przepisami ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1669 z późn. zm.) oraz na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1668 z późn. zm.). **Stawiam więc wniosek o dopuszczenie mgr Agaty Katarzyny Draszkiewicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**